

Ярослав Ярославович ПУШАК

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та економічної безпеки, Львівський державний університет внутрішніх справ

E-mail: yaro_push@yahoo.com

Ольга Михайлівна МАРЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Львівський державний університет внутрішніх справ

E-mail: oljuniamar@gmail.com

БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пушак, Я. Я. Безумовний базовий дохід як інструмент удосконалення системи соціального забезпечення [Текст] / Ярослав Ярославович Пушак, Ольга Михайлівна Марченко // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 4. – С. 364–374. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. У зв'язку із загостренням глобальної проблеми бідності й майнової нерівності, кризи існуючих систем соціального забезпечення, увага науковців і практиків зосереджена на пошуку нових інструментів соціального захисту населення. Як наслідок, актуалізуються наукові дослідження та практичні експерименти впровадження безумовного базового доходу у світі.

Метою статті є обґрунтування й визначення передумов удосконалення системи соціального захисту населення на основі концепції базового доходу в Україні.

Результати. Обґрунтовується актуальність дослідження передумов, переваг, потенційних результатів і проблем впровадження безумовного базового доходу в Україні. Теоретичним підґрунтям доцільності його застосування в нашій державі автори вважають теорію необхідності компенсації громадянам втраченого доступу до природних ресурсів в умовах олігархічно-кланової економіки. Аналізуються спроможність і джерела фінансування безумовного базового доходу в Україні. З цією метою пропонується удосконалити фіскальну політику (через впровадження прогресивної шкали ставки прибуткового податку й оптимізацію рентних платежів, зокрема, у сфері використання природних ресурсів). Визначаються передумови впровадження базового доходу: високий рівень громадянської і економічної свідомості населення, стабільна і ефективна податкова система, детінізація доходів і майна.

На основі аналізу соціальної структури населення України, самооцінки її громадянами своїх доходів, робиться припущення про неефективність базового доходу як стимулятора розвитку людського капіталу в напрямі підприємництва й креативності у короткостроковій перспективі після впровадження. Припускається, що базовий дохід в українських реаліях може позитивно вплинути на вирішення таких проблем як трудова еміграція, демографічна ситуація, занепад українського села, що потребує відповідних соціальних експериментів.

Висновки. Доведена доцільність застосування безумовного базового доходу в Україні у поєднанні з іншими соціальними трансфертами за таких умов: реформування системи оподаткування й платежів за використання природних ресурсів; легалізації тіньових

доходів; підвищення соціальних стандартів до об'єктивного рівня задоволення фізіологічних і духовних потреб людини; посилення контролю ефективності використання бюджетних коштів; стимулювання інвестування в людський капітал; покращення інфраструктури; підвищення рівня життя найбідніших груп населення.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальна нерівність, бідність, безумовний базовий дохід, доходи громадян, соціальні трансферти.

Yaroslav Yaroslavovych PUSHAK

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics and Economics Safety
Lviv State University of Internal Affairs

Olha Mykhailivna MARCHENKO

Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Docent,
Associate Professor of Department of Management
Lviv State University of Internal Affairs
E-mail: oljuniamar@gmail.com

UNCONDITIONAL BASIC INCOME AS A TOOL FOR IMPROVEMENT OF THE SOCIAL SECURITY SYSTEM

Abstract

Introduction. In connection of the exacerbation of the global problem of poverty and property inequality, the crisis of existing social welfare systems, the attention of scholars and practitioners is focused on finding new tools for social protection of the population. As a consequence, scientific research and practical experiments on the introduction of unconditional basic income in the world are being updated.

The purpose of the article is to substantiate and determine the prerequisites for improvement of the social security system of the population based on the concept of basic income in Ukraine.

Results. The relevance of the study of the preconditions, advantages, potential results and problems of introduction of unconditional basic income in Ukraine are substantiated. The authors consider the theoretical grounds for the expediency of its application in our country to compensate citizens for lost access to natural resources in an oligarchic-clan economy.

An ability and sources of financing of unconditional basic income in Ukraine are analyzed. It is proposed to improve the taxation system (introduce a progressive income tax rate scale) and fiscal instruments (in particular in the area of natural resource rentals) for this purpose. The prerequisites for the introduction of basic income are defined: a high level of civic awareness and economic consciousness of the population, a stable and effective tax system, the deduction of income and property.

Based on the analysis of the social structure of the population of Ukraine, its citizens' self-assessment of their incomes, the assumption is made about the inefficiency of basic income as a stimulator of human capital development in the direction of entrepreneurship and creativity in the short term after its introduction. It is suggested that basic income in Ukrainian realities can have a positive effect on solving problems such as labor emigration, demographic situation, decline of the Ukrainian village, which requires appropriate social experiments.

Conclusions. As a result, it is concluded that the use of unconditional basic income in Ukraine in combination with other social transfers is feasible under the conditions of: reforming the system of taxation and payments for the use of natural resources; legalization of shadow income; raising social standards to an objective level of satisfaction of human physiological and spiritual needs; strengthening the control over the efficiency of use of budgetary funds; stimulating investment in

human capital; infrastructure improvements; raising the standard of living of the poorest population groups.

Key words: *social security, social inequality, poverty, unconditional basic income, citizens' incomes, social transfers.*

JEL classification: D31; E64; P36

Вступ

Бідність, майнова й соціальна нерівність залишаються актуальними глобальними проблемами людства у XXI столітті. Дослідження міжнародного об'єднання організацій із боротьби з бідністю (Oxfam) свідчить: у 2019 р. статки 2,1 тис. мільярдів були більшими за статки 4,6 млрд людей, які становлять 60% населення планети; а кількість мільярдів за останніх десять років збільшилася вдвічі [1].

Відчутно зріс рівень нерівності в світі (як доходів, так і статків) впродовж останніх десятиліть внаслідок нерівномірного розподілу результатів економічного зростання. Так, за 1980–2016 рр. на 1% осіб, які отримують найвищі доходи, припадала вдвічі більша частка економічного зростання, ніж на 50% найбідніших. У 2016 р. питома вага національного доходу, яка припадає на 10% осіб із найвищими заробітками (верхній дециль за рівнем доходів) становив 37% у Європі, 41% – у Китаї, 46% – у Росії, 47% у США і Канаді й близько 55% в Африці на південь від Сахари, Бразилії та Індії [2].

Мешканці країн-членів ОЕСР, які складають менше 10% від загальної чисельності населення планети, орієнтуються на середній річний дохід у розмірі 80 тис. дол. США на душу населення, тоді як цей показник для 85% жителів решти країн світу не досягає навіть 3 тис. дол. США [3].

Вагомою причиною прогресування соціальної нерівності у світовому масштабі є недосконала політика перерозподілу й оподаткування: лише 4 центи з кожного долара у податках надходять з оподаткування багатств, а у таких країнах як Бразилія та Велика Британія найбідніші 10% платять зі своїх доходів більшу частку податків, ніж найбагатші 10% [1].

Експерти коментують вищенаведену статистику як наслідок не розквіту економіки, а як краху існуючого економічного порядку, кризи існуючих систем соціального захисту населення. Окрім вищенаведених проблем це підтверджується появою нової категорії бідних – працюючих бідних, загостренням соціальних конфліктів і посиленням недовіри до держави і її інституцій внаслідок усвідомлення «класового розриву».

У зв'язку з цим, державні діячі, науковці, економісти, політологи, соціологи активно обговорюють нові моделі системи соціального забезпечення, зокрема, концепцію базового доходу.

Безумовний базовий дохід (unconditional basic income або universal basic income – UBI, інші назви – basic income guarantee, universal (demo) grant, social dividend, citizen's income, negative income tax, social wage, social credit) можна визначити як «дохід, що виплачується урядом країни в уніфікованому розмірі та у визначені часові інтервали кожному дорослому члену суспільства незалежно від рівня його добробуту, сімейного стану, місця проживання, (не) бажання працювати» [4].

Головною метою UBI є соціальна безпека, яка гарантується регулярними доходами всіх громадян чи резидентів країни, а його розмір має бути на рівні реального прожиткового мінімуму.

Класичними ознаками безумовного базового доходу є [4-6]:

❖ періодичність виплат – кошти виплачуються періодично, наприклад, кожного місяця, а не одноразово;

❖ грошова (готівкова) форма – кошти виплачуються у грошовій формі (не сплачують ні в натуральній формі, ні у ваучерах);

❖ універсальність – кожна особа, резидент країни, незалежно від віку, місця проживання, професії, потреб може претендувати на його отримання;

❖ індивідуальність – кожен має право отримувати його на індивідуальній основі, що забезпечує конфіденційність і мінімізує контроль над громадянами (базовий дохід не залежить від сімейного стану, структури домогосподарства, рівня доходу чи власності інших членів сім'ї), тобто кошти виплачуються громадянину, а не домогосподарству;

❖ безумовність – кошти виплачують без жодних застережень: без вимоги працювати або демонструвати готовність до зайнятості;

❖ достатність – відповідність стандартам життя тієї чи іншої країни у соціальних і культурних вимірах (його розмір повинен убезпечувати від матеріальної бідності й надавати можливість жити гідно та приймати участь в суспільному житті).

Вже відбулося достатньо багато експериментів із запровадження безумовного базового доходу як у розвинених країнах світу, так і країнах, які розвиваються (Бразилії, Індії, Намібії, Кенії, Канаді, США, Нідерландах, Фінляндії). Слід зазначити, що основна мета й очікування від наслідків виплат базового доходу відрізняються у країнах з різним рівнем розвитку. Якщо для країн, які розвиваються, основною метою запровадження цієї моделі соціального забезпечення є подолання бідності й гарантування мінімального соціального захисту громадянам, то для розвинутих країн цілі є іншими: вивільнення часу для дозвілля, стимулювання підприємництва та креативності тощо.

Апробація застосування безумовного базового доходу засвідчила його вплив на психологічне здоров'я населення (сприяє відчуттям безпеки, щастя, задоволеності життям) у розвинених країнах світу. Водночас він практично не впливає на рівень зайнятості й мотивації до праці, дає змогу «пом'якшити» бідність у країнах, які розвиваються, але суттєвий вплив на зниження нерівності не прослідковується.

Концепція безумовного базового широко обговорюється не тільки економістами-теоретиками і практиками, але й філософами, соціологами, політиками. Витоки ідеї базового доходу знаходимо у працях Г. Джорджа, К. Дугласа, А. Кондорсе, Т. Пейна, Дж. Робінсон, Ф. Рузвельта, Т. Спенса, Дж. Стіглера, М. Фрідмена та ін. Безпосередньо займалися проблемами гарантованого доходу Б. Акерман, Р. Блашке, М. Брейн, А. Венгер, М. Дильтейр, Й. Дрешер, Дж. Рассел, Г. Паркер, Г. Стендинг, Ф. Хорман і ін. Серед вітчизняних дослідників у цій сфері варто виділити О. Длугопольського, Т. лугопольську, С. Гончарову, А. Гончарова, О. Корчинську. До основних здобутків вітчизняних науковців доцільно віднести: узагальнення існуючих теорій і методологічних засад безумовного базового доходу; визначення безумовного базового доходу, переваг, недоліків, умов, наслідків і практичних аспектів застосування на основі аналізу перших практичних експериментів щодо його запровадження у світі. Незважаючи на існуючі наукові пошуки, громадські обговорення концепції безумовного базового доходу, актуальними залишаються дослідження проблеми її реалізації в системі соціального забезпечення населення, ефективності з урахуванням соціально-економічних, соціально-демографічних, соціально-культурних умов конкретної держави, пошуку оптимальної моделі її фінансування у довгостроковій перспективі.

Мета й завдання статті

У зв'язку з поширенням і втіленням у світову економічну практику ідеї базового доходу, метою даної статті є обґрунтування й визначення передумов вдосконалення

системи соціального забезпечення населення на основі концепції базового доходу в Україні. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: визначення теоретичного підґрунтя, аналіз доцільності, передумов, потенційних наслідків і ефективності, обґрунтування практичних рекомендацій щодо впровадження безумовного базового доходу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основою втілення концепції безумовного базового доходу у системі соціального захисту будь-якої держави, на наш погляд, є теоретичне обґрунтування такої практики.

Слід зазначити, що існують різноманітні теорії доцільності впровадження базового доходу. Зокрема, одна з них обґрунтовує його як необхідність компенсації державою громадянам втрати доступу до природних ресурсів. Так, французький мислитель Ш. Фур'є стверджував, що порушення фундаментального природного права кожної людини полювати, рибалити, збирати фрукти й випасати худобу на суспільних угіддях означає відмовити їй у праві на триразове скромне харчування. Він вважав, що держава зобов'язана забезпечити кожного громадянина мінімальним грошовим доходом в якості компенсатора за втрату ним прямого доступу до природних ресурсів, а головну причину бідності вбачав у неправильному розподілі благ, який сприяє її консервуванню [4].

Цікавим прикладом такого підходу є застосування базового доходу на Алясці, де, як відомо, у 1969 р. відкрили родовища нафти. Її губернатор, республіканець Дж. Хаммонд, запропонував ідею перерозподілу нафтових прибутків резидентам і під його патронатом у 1976 р. з метою забезпечення добробуту нинішнім і наступним поколінням був створений фонд «Alaska Permanent Fund» (25% доходів від експорту нафти розподілялись між жителями анклаву). Процент від нафтових доходів акумулюється у фонді, після чого ними управляють незалежні корпорації (інвестують їх). Дивіденди виплачуються щорічно кожному резиденту, який проживає на Алясці більше 6 міс. протягом року. Перші дивіденди були виплачені у 1982 р. у розмірі 1 тис. дол. США, а у 2015 р. ця сума перевищила вже 2 тис. дол. США. Суми виплат залежать від ціни на нафту, структури інвестиційного портфелю, а також макроекономічних умов. Результати експерименту продемонстрували, що громадяни-реципієнти спрямовували отримані кошти на погашення боргів, пенсійні заощадження й навчання дітей. І сьогодні Аляска є єдиним штатом, де, починаючи із 1980-х рр. і дотепер, рівень бідності є мінімальним [4].

На наш погляд, базовий дохід в Україні також може бути інструментом компенсації державою громадянам втрати доступу до природних ресурсів (нагадаємо: наша держава із 0,8% населення світу має 5% світового мінерально-сировинного потенціалу). Адже, внаслідок стрімкого перерозподілу майна у процесі приватизації на користь невеликого прошарку суспільства, надання обраним компаніям податкових пільг і субсидій, укладання контрактів на закупівлі чи надання послуг на неконкурентних засадах на основі корупційних схем і зв'язків, у нашій державі сформувалася олігархічно-кланова економіка («кумівський капіталізм») і економічно необґрунтована соціальна нерівність.

В Україні 2% політично пов'язаних фірм контролюють понад 20% загального обігу й понад чверть активів усіх українських компаній [7]. І ці цифри залишаються стабільними протягом тривалого часу. Політично пов'язані фірми зосереджені в гірничодобувній, енергетичній (тобто в царині ресурсів) і транспортній галузях, де на них припадає понад 40% обігу й більше половини всіх активів. На них також припадає приблизно чверті обігу й активів у сільському господарстві - в основному у галузі виробництва й експорту зерна [7].

У 2018 р. рентні платежі за використання природних ресурсів до державного бюджету України склали 45 млрд грн або 4,88% доходів державного бюджету загалом (близько 1000 гривень на рік на одного громадянина) [8]. Проте, сьогодні більшість їхніх ставок є заниженими, а надходження від них використовуються неефективно, не в інтересах народу – «власника» (про що свідчить катастрофічне щорічне погіршення якості природних ресурсів, наприклад, землі). За оцінками експертів, якби річна рента за видобуток корисних копалин і за користування землями сільськогосподарського призначення була б встановлена на справедливому рівні, то загальна сума її бюджетних надходжень складала б 400-500 млрд грн в рік (вже не 1000 грн, а близько 10 000 грн на одного громадянина України) [8].

Таким чином, завдяки впровадженню базового доходу як компенсатора доступу до природних ресурсів, в Україні певною мірою могла б бути відновлена соціальна справедливість, а конституційне твердження про те, що власністю українського народу є земля, природні ресурси і т. д. могло б перестати бути декларативним і отримало б реальне підтвердження. Олігархічні клани, які присвоїли собі легальним чи напівлегальним способом національне багатство, мали б компенсувати народу України обмежений доступ до природних ресурсів.

Зауважимо, що важливими передумовами впровадження базового доходу є високий рівень громадянської та економічної свідомості населення, стабільна й ефективна податкова система. Очевидно, що в країні, де рівень тіньової економіки за неофіційними оцінками наближається до 60%, про високий рівень економічної свідомості можна тільки мріяти.

Що ж стосується можливості фінансування базового доходу у сучасній Україні замість існуючих соціальних виплат, то наразі є брак верифікованої інформації для точних обрахунків. «Грубий» підрахунок сум фінансування стипендій, пільгового проїзду, субвенцій з державного бюджету на виплату соціальної допомоги, надання пільг і житлових субсидій соціально вразливим категоріям населення, утримання Пенсійного фонду України та Міністерства соціальної політики (існування яких в умовах базового доходу не є обґрунтованим) дає близько 428 млрд грн. станом на 2018 р. тільки видатків державного бюджету. Експерти вважають за можливе розглядати в якості джерела фінансування базового доходу величину від 856 до 1020 млрд грн. в розрахунку від 1928 до 2297 грн. базового доходу на дорослу особу та від 482 до 574 грн. на дитину щомісячно [9].

Нагадаємо, що розмір базового доходу повинен бути на рівні прожиткового мінімуму. Офіційний розмір прожиткового мінімуму, встановлений в Україні, не може бути вихідною базою для розрахунків, оскільки він є нижчим за міжнародні критерії бідності. За даними Міністерства фінансів України, з 01.12.2020 р. прожитковий мінімум складає 2189 грн [10] або за середнім курсом НБУ близько 90 дол. США на місяць або 3 дол. США на день. За критерієм Світового банку межа бідності, за якою починається загроза виживанню людини з 2015 р. є 1,9 дол. США. Отже, соціальні стандарти в Україні фактично встановлені майже на рівні загрози виживанню людини.

Станом на 2019 рік в Україні налічувалося 41858172 осіб постійного населення. За умови виплати базового доходу у його класичному розумінні в розмірі 5 дол. США або приблизно 120 грн на день (межа бідності за критерієм Світового банку), держава мала б виплатити громадянам 1814, 4 млрд. грн., тоді як, наприклад, ВВП України у 2018 р. склав 3 558, 7 млрд. грн, заплановані доходи бюджету у 2018 р. – 917,9, а у 2019 р. – 1026,1318 млрд грн. [10].

Таким чином, за існуючого рівня економічної тінізації і незмінної бюджетно-податкової політики, впровадження базового доходу в Україні видається утопією, але

може мати перспективу за умови зміни податкової політики у напрямі прогресивного оподаткування та ілєгалізації економіки.

Перехід до прогресивної шкали оподаткування, введення додаткових податків на майно в Україні може не дати очікуваних результатів внаслідок тотального приховування свого багатства заможними верствами населення. На жаль, як показує досвід, система декларування доходів державними діячами ситуацію не покращила, оскільки масштаби незареєстрованих находжень і незадекларованого майна залишаються значними.

Впровадження базового доходу має свої переваги й недоліки (табл. 1).

Таблиця 1. Переваги («pro») та недоліки («contra») UBI [4; 5]

Переваги («pro»)	Недоліки («contra»)
<ul style="list-style-type: none">– прозорість і простота;– зниження затрат на адміністрування соціальних програм;– розв’язання проблеми бідності, технологічного безробіття;– забезпечення економічної свободи й мінімізація економічної нерівності;– прогрес соціального і людського капіталів;– стимулювання креативної економіки та економічного зростання;– зниження рівня злочинності й захворюваності;– стимулювання споживання та інвестування;– зміна фінансової поведінки домогосподарств.	<ul style="list-style-type: none">– юридичні та політичні перепони реалізації;– високі фінансово-економічні витрати на реалізацію;– ризик припливу мігрантів і нелегалів;– ризик спрямування коштів на придбання антиблаг (наркотики, алкоголь);– ризик втрати мотивації до роботи і «паразитування» на соціальних допомогах;– зростання тіньової економіки;– зростання безробіття й скорочення податкової бази;– ризик зростання контролю над доходами-витратами з боку держави, особливо безготівковим обігом.

На наш погляд, позитивні й негативні наслідки впровадження базового доходу залежать від рівня соціально-економічного розвитку й базової соціально-майнової структури населення в країні.

Особливо важливим для України є вплив базового доходу на мінімізацію економічної нерівності й прогрес соціального та людського капіталів. Чи зможе базовий дохід в Україні знизити нерівність і вплинути на прогрес людського капіталу?

Традиційно нерівність вимірюється коефіцієнтом Джині, а також коефіцієнтом диференціації: це відношення середніх доходів 10% найбагатшої групи до середніх доходів 10% найбіднішої групи населення.

В Європі коефіцієнт диференціації варіює від 4 до 8 (в деяких країнах близько 10), в Америці – 14, там традиційно більша нерівність, так як багато мігрантів. Індекс Джині, який описує рівень розшарування (0 – абсолютна рівність, 100 – абсолютна нерівність), в Україні становить 25,5 (приблизно стільки ж, скільки в Норвегії або Швеції). Однак з огляду на тінізацію вітчизняної економіки цей показник не відповідає дійсності. За підрахунками Інституту демографії і соціальних досліджень НАНУ, розрив у доходах 10% найбагатших та 10% найбідніших українців становить 40 разів. За висновками ООН, такий показник нерівності загрожує країні суспільно-політичним неспокоєм [3].

Основний внесок у загальну нерівність робить малочисельна група (5–15%, за різними оцінками) людей з високими доходами, що мають принципово іншу структуру споживання і якісно інший рівень споживання. Решта населення диференційована за доходами відносно рівномірно, відбувається доволі плавний перехід з однієї дохідної групи до іншої.

Така крива розподілу доходів свідчить про відсутність чітко окресленої середньої групи, чий майнові й споживчі характеристики займали б середнє положення між надспоживанням і недоспоживанням [11, с. 30].

На думку експертів, сьогодні в Україні формується соціальна структура, верхівку якої утворює олігархічна еліта, а широку основу – найбідніші прошарки, верстви, хоча в наявності є і середній прошарок із малих і середніх підприємців, багаточисельного чиновництва й відносно невеликої групи спеціалістів.

У розвинених країнах профіль нерівності ромбовидний: близько 5% населення є багатими й представляють вищий клас, 80% складають середній клас, 15% належать до категорії бідних, тобто нижчого класу. В Україні соціальна структура нагадує трикутник: 1-2% належать до вищого класу, 10-12% мають середні доходи й представляють середній клас, усі інші, а це понад 85% населення, мають бути віднесені до найбіднішого нижчого класу [3]. Діюча система оподаткування ставить у найбільш не вигідне становище середні прошарки суспільства, стримуючи таким чином процес формування середнього класу.

Пом'якшувати прояви зростання соціально-майнової нерівності мали б державні соціальні трансферти й податки. Проте система соціальних трансфертів в Україні не відзначається ефективністю, не виконує функцію вирівнювання і, навіть, подекуди, сприяє зростанню нерівності. Бюджетні кошти «розпорошуються» на різні верстви населення, які часто є бідними виключно «на папері».

Так, за різними оцінками, від 44% до 2/3 українців отримують різні види соціальних виплат. Отримання адресної допомоги часто зумовлює приховування реального майнового статусу людини, сімейних доходів і реального складу домогосподарств. Таким чином, нерідко трапляється ситуація, коли ті, хто не потрапив до переліку адресатів соціальних виплат через «недоотягування» до визначеної межі є більш потребуючими, ніж ті, хто шляхом різноманітних зловживань став претендентом на соціальний захист. Очевидно, необхідною є верифікація соціальної допомоги, яка внаслідок високого рівня корумпованості суспільства, навряд чи буде результативною.

З цієї точки зору, базовий дохід є ефективнішим, оскільки не потребує обстеження умов життя населення.

На наш погляд, базовий дохід є інструментом сприяння соціальній рівності у суспільствах, де нерівність не яскраво виражена, і, навпаки, у країнах з соціальною нерівністю він її лише поглибить. Тобто вирішити проблему нерівності при таких диспропорціях і розшаруванні суспільства як в Україні базовий дохід не зможе.

Чи зможе базовий дохід стимулювати прогрес людського капіталу? Для цього варто проаналізувати самооцінку громадянами України своїх доходів (табл. 2).

Як бачимо, найвищий відсоток домогосподарств спрямували б свої доходи на лікування і відпочинок. Лише 6-7% вкладуть їх у розвиток підприємництва.

За статистичними даними самооцінки домогосподарствами України своїх доходів протягом 2008-2017 рр. третина і більше з них постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому (крім харчування) [12].

Таким чином, у найближчій перспективі у разі впровадження базового доходу, українці, швидше за все, спрямовуватимуть його на відновлення втраченого здоров'я, прийняттого рівня забезпечення фізіологічних потреб, які були втрачені за останніх десять років падіння рівня життя населення. І тільки після цього у довгостроковій перспективі можна сподіватися на фінансування самореалізації (підприємництва, самовдосконалення, творчості тощо).

Попри те впровадження базового доходу в Україні, на наш погляд, сприяло б вирішенню таких її актуальних проблем як трудова еміграція, демографічна ситуація (падіння народжуваності), збереження українського села тощо. У цьому напрямі видаються доцільними відповідні експерименти у регіонах з негативними показниками у цих сферах.

Таблиця 2. Напрями першочергового спрямування додаткових доходів громадянами України (за результатами досліджень у 2017 р.) [12]

Спрямування на:	Частка домогосподарств відповідної групи із загальної кількості (%),					
їжу	26,1	24,1	26,0	23,2	26,4	26,1
одяг, взуття	35,8	31,0	34,9	29,9	37,8	33,0
побутову техніку	29,5	29,9	25,9	26,7	37,0	36,5
лікування	49,4	50,0	45,3	47,0	57,9	56,2
відпочинок	52,1	55,2	57,9	61,9	40,3	41,5
освіту	15,7	15,2	17,1	16,0	12,7	13,4
автомобіль	13,8	15,1	14,4	16,1	12,6	13,0
житло	41,6	43,2	42,2	42,4	40,6	45,0
накопичення	25,2	25,8	24,7	25,6	26,4	26,3
розвиток підприємництва	6,0	6,1	7,4	6,8	3,2	4,6
інше	3,2	2,6	3,0	2,5	3,5	2,9

Базовий дохід як єдиний соціальний трансфер може бути виправданий тоді, коли доступ до освіти, медицини, інфраструктури у населення країни є однаковим, незалежно від територіального (регіон) чи адміністративного (велике місто, місто, село) місця проживання. На жаль, це не про Україну.

Висновки та перспективи подальших досліджень

На наш погляд, у зв'язку з доволі високим рівнем бідності, соціальної нерівності й різниці умов життя населення (сільського та міського, у регіональному розрізі) в Україні, впровадження базового доходу як альтернативи існуючій системі соціального забезпечення у повній мірі не дозволить вирішити ключові соціальні проблеми. Його застосування як державної гарантії гідного рівня життя та економічної свободи, компенсатора обмеження доступу до національних природних багатств є доцільним, але в поєднанні з додатковими інструментами соціального забезпечення, що зумовлює необхідність виконання таких засад:

- ❖ введення прогресивної шкали оподаткування одночасно з легалізацією тіньових доходів і детінізацією багатства;
- ❖ підвищення ренти за використання природних ресурсів і спрямування її частин на виплату базового доходу громадянам – власникам (за Конституцією України);
- ❖ підвищення соціальних стандартів до об'єктивного рівня задоволення фізіологічних і духовних потреб людини (прожиткового мінімуму, мінімального розміру оплати праці й пенсії);
- ❖ посилення контролю ефективності використання бюджетних коштів;
- ❖ стимулювання інвестування в людський капітал (освіту, медицину, підтримку раннього розвитку дітей);
- ❖ покращення інфраструктури (наприклад, якість комунальних послуг);
- ❖ підвищення рівня життя найбідніших груп населення.

Список літератури

1. Public good or private wealth? URL: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620599/bp-public-good-or-private-wealth-210119-en.pdf>
2. Доклад о неравенстве в мире. URL: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf>
3. Клевчік Л.Л. Соціальна нерівність як основна диспропорція в суспільстві. *Економіка та держава: науково-практичний журнал*. 2019. № 4. С. 48-51.

4. Длугопольський О. В., Длугопольська Т. І. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 2(30). С. 32-46.
5. Корчинська О. О. Безумовний базовий дохід як інструмент управління бідністю. *Інтелект XXI*. 2018. № 2. С. 98-101.
6. Яка вартість кумівського капіталізму для України? URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2018/03/14/634957/>
7. Вітер К. Безумовний базовий дохід – чи може він стати альтернативою різноманітним пільгам URL: <https://iprosvita.com/bezumovnyj-bazovyj-dokhid-chy-mozhe-vin-staty-alternatyvoiu-riznomanitnym-pilham/>
8. Чи належить земля, надра та інші природні ресурси народів України? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/03/14/7209165/>
9. Гевлич І. Г. Базовий дохід в Україні: економіка та суспільство. *Збірники наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. Т.1. 2019. С. 14-16.
10. Індеси. URL: <https://index.minfin.com.ua/>
11. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.
12. Офіційний сайт державної служби статистик України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Пищуліна О. Економічна модель «безумовного базового доходу»: нова соціальна альтернатива. URL: http://razumkov.org.ua/upload/1456388199_file.pdf
14. Пушак Я. Я., Лагодієнко В. В. Соціальна відповідальність підприємств харчової промисловості як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 3. С. 27-35.
15. Salnikova O., Lagodiienko V., Ivanchenkova L., Kopytko V., Kulak N., Usachenko O. Evaluation of the effectiveness of implementation blockchain technology in public administration. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, Volume-8 Issue-9. P. 1710-1713.

References

1. Public good or private wealth? (2019). Available at: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620599/bp-public-good-or-private-wealth-210119-en.pdf>
2. World inequality report (2018). Available at: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf>
3. Klevchik, L.L. (2019). «Social inequality as a major disproportion in society». *Ekonomika ta derzhava: naukovo-praktychnyi zhurnal*. no 4, pp. 48-51. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/10.pdf
4. Dluhopolskyi, O. V. & Dluhopolska, T. I. (2017). «The concept of unconditional basic income as an alternative to the Bismarckian model of the welfare state: from theoretical studies to experimental practices». *Ekonomika: realii chasu*. no. № 2(30), pp. 32–46.
5. Korchynska, O. O. (2018). «Unconditional basic income as a tool for poverty management.». *Intelekt XXI*. no 2, pp. 98-101. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2018_2_22
6. What is the value of godfather capitalism for Ukraine? Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2018/03/14/634957/>

-
7. Viter, K. *Bezumovnyi bazovyi dokhid – chy mozhe vin staty alternatyvoiu riznomanitnym pilham*. [Unconditional basic income – can it be an alternative to various benefits]. Available at: <https://iprosvita.com/bezumovnyj-bazovyj-dokhid-chy-mozhe-vin-staty-alternatyvoiu-riznomanitnym-pilham/>
 8. Do land, subsoil and other natural resources belong to the people of Ukraine? Available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/03/14/7209165/>
 9. Hevlych, I. H. (2019) «Basic income in Ukraine: economy and society». *Zbirnyky naukovykh prats profesorsko-vykladatskoho skladu DonNU imeni Vasylia Stusa*. Vol. 1, pp. 14-16.
 10. Indexes. Available at: <https://index.minfin.com.ua/>
 11. *Nerivnist v Ukraini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu*. [Inequality in Ukraine: Scale and Impact]. (2012). In E.M.Libanovoi (ed.). Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
 12. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 13. Pyshchulina, O. Ekonomichna model «bezumovnoho bazovoho dokhodu»: nova sotsialna alternatyva. [Economic model of "unconditional basic income": a new social alternative]. Available at: http://razumkov.org.ua/upload/1456388199_file.pdf
 14. Pushak, Y. Y., Lagodiienko, V. V. (2018). «Social responsibility of food industry enterprises as basis of modern economy innovative development». *Actual problems of innovative economy*. No 3, pp. 27-35.
 15. Salnikova, O., Lagodiienko, V., Ivanchenkova, L., Kopytko, V., Kulak, N., Usachenko, O. Evaluation of the effectiveness of implementation blockchain technology in public administration. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. Volume-8. Issue-9, pp. 1710-1713.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2019 р.